

Inleiding

Mensensmokkel en -handel in perspectief

Dr. Richard Staring (EUR)

Nederlandse wetgeving op het terrein van georganiseerde mensensmokkel en mensenhandel is met ingang van 1 januari 2005 aangepast. Voor de bestrijding van internationale mensensmokkel en mensenhandel wordt bovenal geïnvesteerd in een repressieve aanpak. Inmiddels is genoegzaam bekend wat de gevolgen van deze repressieve aanpak van mensensmokkel zijn: een verder ondergronds gaan van informele migratiebewegingen en een toenemende professionalisering van de ondersteuners van deze internationale verplaatsingen. Onder beleidsmakers zijn maatregelen die ingrijpen in de structurele oorzaken die ten grondslag liggen aan deze vormen van grensoverschrijdende criminaliteit minder populair. De ontwrichting in bronlanden onder invloed van mondialisering en hieruit voortvloeiende bestaansonzekerheid creëren een fundamentele push waar criminele organisaties emplooi in kunnen vinden. De strijd tegen georganiseerde mensensmokkel zou dan ook veel meer dan nu het geval is nadrukkelijk onderdeel moeten zijn van het Nederlandse migratie- en ontwikkelingsbeleid. Op de (middel)lange termijn lijkt hiermee meer succes te behalen dan repressief optreden.

Twee recente publicaties over mensensmokkel en mensenhandel worden in deze uitgave van de CIROC nieuwsbrief besproken. Verhoeven bespreekt een literatuurstudie over mensenhandel. Van Wijk plaatst kanttekeningen bij de laatste rapportage *Mensensmokkel in beeld* van de Dienst Nationale Recherche Informatie. Verhoeven behandelt tevens een rapportage over de ondersteunende rol van islamitische gemeenschappen bij de gewelddadige jihad. Daarnaast geeft Siegel context aan de recente overval op Schiphol februari jl., waar de buit onder andere uit waardevolle diamanten bestond. Waar de nieuwsbrief eindigt met enkele boeksignalen, opent Nelen met een reflectie op de relatie tussen 'gokken en georganiseerde misdaad', onderwerp van de komende CIROC studiedag.

Analyse

Een kansje wagen: de relatie gokken en georganiseerde criminaliteit

Dr. Hans Nelen (Vrije Universiteit)

Gokken en georganiseerde criminaliteit worden vaak in één adem genoemd. Dat is geen toeval, want aan beide fenomenen kleef het beeld van spanning en avontuur, van *living on the edge*. Criminelen gokken graag - letterlijk en figuurlijk - en beschikken vaak over voldoende financiële reserves om op de renbaan of in het casino hun geluk in ruime mate te beproeven. Daarnaast is aan bepaalde goklocaties nog een belangrijk extra voordeel verbonden: speelwinsten kunnen worden opgevoerd als legaal verdiend vermogen en dat kan uitkomst bieden aan criminelen die met een witwasprobleem kampen.

Opvallend genoeg is er naar de relatie tussen gokken en georganiseerde criminaliteit weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan¹. Wel zijn er over dit onderwerp mooie boeken geschreven en speelfilms gemaakt. Wie herinnert zich niet het meesterplan dat Paul Newman en Robert Redford in *the Sting* ontvouwen om een enorme slag te slaan op de paardenrenbaan? Of, meer recent, de *scam* die werd bedacht in *Ocean's eleven* om het grootste casino van Las Vegas van haar inkomsten te ontdoen?

Is er over afpersing en bedrog binnen de gokwereld in Nederland en omgeving weinig tot geen kennis voorhanden, anders ligt de situatie als het gaat om de beïnvloeding van sportwedstrijden. Zo zijn in Duitsland de afgelopen maanden stukje bij beetje de contouren duidelijk geworden van een (naar het zich laat aanzien) groot omkopschandaal in de voetbalwereld. Een aantal scheidsrechters en spelers lijkt hand- en spandiensten te hebben verleend aan een Kroatisch goksyndicaat. Hoe ver deze affaire precies reikt is nog onduidelijk; vooralsnog lijken de omkopingspraktijken zich vooral te hebben gericht op wedstrijden uit de lagere liga's. Dat

Inhoudsopgave

- ◆ Inleiding
 - Mensensmokkel en -handel in perspectief
- ◆ Analyse
 - Een kansje wagen: de relatie gokken en georganiseerde criminaliteit
 - Slavernij-achtige uitbuiting in Nederland
 - Facilitering van de gewelddadige jihad
 - Diamanten die voor eeuwig verdwijnen...
- ◆ Discussie
 - Georganiseerde criminaliteit, een kwestie van logistiek
 - Kanttekeningen bij de relatie tussen asiel en mensensmokkel
- ◆ Signaleringen

was overigens ook het geval met het omkopschandaal dat de Belgische voetbalwereld een aantal jaren geleden teisterde: ook hier ging het niet om spelers van topclubs of om arbiters van het allerhoogste niveau maar om de kleinere krabbelaars die degradatie probeerden af te wenden of promotie van de derde naar de tweede klasse probeerden te bewerkstelligen.

Ook de Engelse voetballerij kende een decennium geleden een grote omkopaaffaire. Deze speelde zich wel op het hoogste niveau af en had als hoofdrolspelers de Nederlandse keeper Hans Zegers en Bruce Grobbelaar. Deze affaire is overigens in strafrechtelijk opzicht als een zeepbel uit elkaar gespat: alle aangeklaagde voetballers werden uiteindelijk vrijgesproken.

Tegen de achtergrond van deze schandalen in de ons omringende landen lijkt de onschuld van de Nederlandse voetbalwereld nog redelijk intact te zijn: er heeft zich althans in de Holland Casino Eredivisie nog nooit een omkopaaffaire van betekenis gemanifesteerd². Wel werd in de marge van een Nederlands opsporingsonderzoek een aantal jaar geleden aangelopen tegen een crimineel die een zaalvoetbalteam sponsorde en banden onderhield met lieden die gokten op wedstrijden in de tweede divisie van (wederom) België.

Wellicht het meest manifest is de relatie tussen gokken en georganiseerde criminaliteit aan de oppervlakte gekomen in de beschuldigingen die werden geuit aan het adres van de Amsterdamse vestiging van Holland Casino dat deze vestiging betrokken zou zijn geweest bij het witwassen van crimineel geld. Door het gebruik van depotoverboekingen naar privé-rekeningen van spelers zouden tientallen miljoenen Euro's aan het zicht van de autoriteiten onttrokken zijn. Inmiddels zijn deze aantijgingen door de minister van Justitie, het Meldpunt Ongebruikelijke Transacties, evenals Holland Casino in twijfel getrokken, dan wel ten stelligste ontkend. Hoe dit verder ook zij, feit blijft dat speelwinsten zich in beginsel uitstekend lenen om als rookgordijn te fungeren voor vermogen waarvan de eigenaren liever niet hebben dat de herkomst wordt achterhaald. Of de dreiging in dat verband eerder komt van het reguliere gokwezen of van de meer obscure kanten van de gokindustrie - de illegale casino's, de internetcasino's et cetera - is een tot op heden onbeantwoorde vraag. Met de beantwoording daarvan wordt op woensdag 6 april aan de VU - in het kader van het CIROC-seminar "gokken en georganiseerde criminaliteit" - een begin gemaakt.

¹ Een van de weinige Nederlandstalige rapporten op het terrein van de kansspelen is dat van Ernst & Young Forensic Services BV, *Verkeerd Gokken*, 2001. Verder kan (onder andere) verwezen worden naar het boek *Kansspelen onderzocht*, dat in 1994 verscheen onder redactie van Polders, Moerland en Van 't Veer en het themanummer van *Justitiële verkenningen*, 'De groeiende markt van kansspelen', 22(4), 1996. In geen van deze bijdragen wordt overigens expliciet op de relatie met georganiseerde criminaliteit ingegaan.

² In het vorig jaar verschenen rapport van KPMG *Fair play op en rond het veld: preventieve doorlichting van de bedrijfsstaten beaald voetbal* wordt - op basis van interviewgegevens - opgemerkt dat niet moeten worden uitgesloten dat ook in de Nederlandse voetbalcompetitie sporadisch ("circa twee à drie keer per jaar") voetballers en scheidsrechters worden omgekocht.

Slavernij-achtige uitbuiting in Nederland

Dr. Maïte Verhoeven (WODC)

In Nederland worden volgens SIOD-directeur Laagland duizenden illegale Afrikanen uitgebuit door criminelen (*Trouw*, 14 maart 2005). De Afrikanen worden geronseld en komen met behulp van criminele organisaties naar Nederland. Ze gaan in Nederland aan het werk, maar verdienen hier niet meer dan enkele Euro's per uur. Ook moeten ze betalen voor hun slaappleaats en hun identiteitspapieren. De illegalen komen te werken in slachterijen, de schoon-

maakbranche en de tuinbouw. De uitbuiting is zodanig dat er volgens de SIOD sprake is van moderne slavernij.

Dergelijke signalen zijn relevant, omdat de strafbaarstelling van mensenhandel en uitbuiting in de prostitutie is veranderd. Op grond van internationale afspraken is de definitie van mensenhandel verbreed. Ook vormen van uitbuiting en tewerkstelling, die niet aan de seksindustrie verbonden zijn, zijn inmiddels strafbaar gesteld. Deze uitbreiding vraagt om inzicht in de verschijningsvormen en de omvang van deze nieuwe vormen van mensenhandel. Verder is een duidelijke definiëring van 'moderne slavernij' noodzakelijk.

Daarom is in opdracht van het WODC door Van der Leun en Vervoorn (Universiteit Leiden) een inventarisatie gemaakt van bestaande literatuur op dit terrein en zijn gesprekken gevoerd met sleutelinformanten, onderzoekers en beleidsprofessionals. In hun onlangs verschenen rapport formuleren zij een werkdefinitie van slavernij-achtige uitbuiting en wijzen zij verschillende kenmerken aan van het fenomeen. Een belangrijk criterium bij deze uitbuiting is volgens hen de sterke inperking van de vrije keuze. Het gaat er bij deze uitbuiting om dat iemand niet zelf kan beslissen om elders te gaan werken of niet naar het land van herkomst kan terugkeren. De definitie van slavernij-achtige uitbuiting luidt dan ook: 'uitbuiting van een ander door gedwongen of verplichte arbeid of diensten waarbij sprake is van een sterke inperking van de vrije keuze.'

De inperking van deze vrije keuze kan het gevolg zijn van dwang of misleiding in ruime zin. Kenmerken van slavernij-achtige uitbuiting kunnen zijn: een werknemer is op meerdere vlakken afhankelijk van de werkgever (bijvoorbeeld voor huisvesting, kleding, vervoer, of door schulden bij de werkgever); de basisvrijheden van de werknemer zijn ingeperkt (men mag bijvoorbeeld geen contact hebben met de buitenwereld); een gebrek aan informatie of misleiding over de aard van het werk of de verdiensten; zeer slechte of gevaarlijke arbeidsomstandigheden; aantasting van de lichamelijke integriteit van de betrokkene (bijvoorbeeld het afstaan van organen); de uitbuiting is niet incidenteel, maar er is sprake van een patroon of een georganiseerd verband.

Op basis van deze definitie en kenmerken is nagegaan in hoeverre slavernij-achtige vormen van uitbuiting voorkomen. In het buitenland zijn verschillende documenten verschenen over moderne slavernij. In een Frans onderzoek is informatie gevonden over illegale Chinezen die in Frankrijk te werk zijn gesteld in clandestiene werkplaatsen. Verder gaat het onderzoeksrapport in op jonge Bulgaren die onder dwang parkeerautomaten plunderen en op doofstomme personen die worden gedwongen tot bedelarij en verkoop van prullaria. Ook zijn in Frankrijk vormen van 'huishoudelijke slavernij' aangetroffen. In een UNICEF-rapport over exploitatie van minderjarigen in Engeland wordt gesproken van uitbuiting in restaurants, sweatshops (naaiateliers/kledingfabrieken) en in de drugssector. Deze informatie blijft echter vaag. Informatie uit België, waar het mensenhandelbegrip al langer breder wordt opgevat, laat zien dat een kwart van de slachtoffers van mensenhandel sociaal-economisch wordt uitgebuit in andere sectoren dan de prostitutie. Categorieën die hier worden genoemd zijn mensensmokkel, economische uitbuiting, horeca en sport. Voorts lijken er wat betreft orgaanhandel vooral geruchten te bestaan. Slechts uit onderzoek van Akinbingöl (2003) zou blijken dat mensen een orgaan afstaan om emigratie naar het buitenland te kunnen betalen.

In Nederland zijn er, naast enkele geruchten, geen directe gegevens voorhanden over moderne slavernij. Er is geen grootschalige actieve opsporing die zich hierop richt en er zijn weinig empirische onderzoeken verricht die een bron van informatie zouden kunnen vormen. Om toch een indicatie te kunnen geven is door de auteurs gekeken naar literatuur over mensensmokkel, illegale arbeid, huishoudelijk werk en orgaandonatie.

Illegale arbeid lijkt in Nederland op substantiële schaal voor te komen en toe te nemen. Bovendien wordt in de literatuur gewaarschuwd voor toenemende uitbuiting binnen de illegale arbeid. De werkomstandigheden en de positie van illegalen op de arbeidsmarkt lijken de laatste jaren te zijn verslechterd. De auteurs waarschuwen voor het verder ondergronds gaan van de illegale arbeid, wat kan leiden tot slavernijachtige vormen van uitbuiting.

Illegaal werk binnen huishoudens zou eveneens toenemen. Ook hier lijkt sprake te zijn van teveel uren werken voor een lage betaling. Tot dusver verricht onderzoek leverde echter geen bewijzen voor slavernij-achtige uitbuiting binnen deze sector. In het buitenland zijn hier wel berichten over verschenen. Zo worden in literatuur uit de VS en Frankrijk voorbeelden genoemd van huishoudelijke slaven die te werk worden gesteld bij buitenlandse diplomaten. Nederland kent daarentegen - in tegenstelling tot andere landen - geen traditie van inwonende huishoudsters. Het huishoudelijke werk wordt meer freelance en parttime verricht, wat de kans op uitbuiting en meervoudige afhankelijkheid verkleint.

De auteurs hebben getracht om een aantal risicogroepen voor sociaal-economische uitbuiting aan te wijzen. Waar het bij mensenhandel voor de prostitutie vooral gaat om vrouwen, is de groep potentiële slachtoffers bij andere vormen van uitbuiting zeer heterogeen. Het kan gaan om kinderen, jongeren, volwassenen, zowel om mannen als vrouwen, en om mensen van verschillende nationaliteiten. De daders en slachtoffers zijn vaak uit dezelfde etnische groepen

afkomstig. Hechte gemeenschappen kunnen door gesloten netwerken een voedingsbodempromen. Voorbeelden zijn de Chinese en Turkse gemeenschap in Nederland. De Chinese gemeenschap in Nederland staat bekend als hecht en uitermate gesloten. Er zijn verschillende signalen van mensenhandel en afpersingen binnen deze groep. Migranten komen via smokkelaars naar West-Europa of Noord-Amerika. Wanneer zij niet in staat zijn het bedrag voor vertrek vanuit China te betalen, moeten zij in het land van verblijf het bedrag terugverdienen. Dit gebeurt veelal bij Chinese horeca-ondernemers. De werknemers krijgen zeer lage lonen en werken onder erbarmelijke omstandigheden. Ook de Turkse gemeenschap is volgens de auteurs hecht en gesloten. Turkse organisaties zijn betrokken geweest bij het naar Nederland brengen van illegalen en asielzoekers om hen via koppelbazen te werk te stellen in de tuinbouw, horeca en in naaiateliers. Door het hechte netwerk vinden illegalen vaak gemakkelijker werk, maar zijn zij ook sterk afhankelijk van hun werkgevers.

Wat betreft de opsporing en aanpak van moderne slavernij adviseren de auteurs dat het van belang is om helderheid te scheppen in de verwarrende terminologie. Deze moet niet te breed zijn, waardoor bijvoorbeeld iedere vorm van ongereguleerd huishoudelijk werk onder het begrip 'mensenhandel' gaat vallen. Een duidelijke definitie moet ervoor zorgen dat excessen kunnen worden aangepakt. De door de auteurs geformuleerde definitie waarin de beschikking over een vrije keuze centraal staat, kan van nut zijn bij de opsporing van deze excessen. Hierin ligt dan ook de waarde van dit rapport. In het Nationaal Actieplan Mensenhandel van het ministerie van Justitie wordt aangegeven dat deze werkdefinitie zal worden gebruikt in internationaal - in ieder geval Europees - verband om afstemming te bereiken over de reikwijdte van het begrip 'uitbuiting in arbeidssituaties' buiten de seksindustrie. Deze afstemming is van belang voor de (internationale) samenwerking in de opsporing, maar ook bij uitlevering van verdachten van deze vorm van mensenhandel.

Een tweede advies om de aanpak en opsporing van mensenhandel te bevorderen is het opstellen van een checklist met signalen die kunnen wijzen op slavernij-achtige uitbuiting. Ook is het van belang dat slachtoffers aangifte doen bij de politie. Om dit te bevorderen zouden de huidige voorzieningen voor slachtoffers van uitbuiting in de prostitutie (zoals de 'B9' regeling) die slachtoffers een tijdelijke verblijfsvergunning kan bieden) ook beschikbaar moeten zijn voor slachtoffers van slavernij-achtige uitbuiting. Wanneer sprake is van georganiseerde criminaliteit en mensensmokkel zou door opsporingsdiensten ook nagegaan moeten worden of de daders zich schuldig maken aan uitbuiting. Verschillende instanties zouden hier volgens de auteurs alert op moeten zijn.

Literatuur

Van der Leun, J.P. en L. Vervoorn, *Slavernij-achtige uitbuiting in Nederland - een inventariserende literatuurstudie in het kader van de uitbreiding van de strafbaarstelling van mensenhandel*, Boom Juridische uitgevers, 2004 (te downloaden via de website van het WODC: http://www.wodc.nl/onderzoeken/onderzoek_359.asp?loc=/zoeken).

Ministerie van Justitie, *Nationaal Actieplan Mensenhandel. Aanvullende maatregelen van het kabinet in het kader van de aanpak van mensenhandel in Nederland*, december 2004.

Facilitering van de gewelddadige jihad

Drs. Maïte Verhoeven (WODC)

Zoals georganiseerde misdaad niet of nauwelijks kan bestaan zonder een faciliterende omgeving, zo wordt ook bij terrorisme dikwijls de nadruk gelegd op het belang van een faciliterende sociale omgeving. Welke rol speelt bijvoorbeeld de islamitische gemeenschap bij de ondersteuning van de gewelddadige jihad? In een onlangs verschenen WODC-rapport van Peter Mascini en mijzelf wordt deze vraag beantwoord aan de hand van literatuuronderzoek en interviews met acht professionals die zelf betrokken zijn geweest bij Nederlandse strafzaken over de gewelddadige jihad. Ingegaan wordt op drie voorbereidende activiteiten die weliswaar altijd voorafgaan aan terrorisme, maar die daar niet noodzakelijk in hoeverre uit te monden: 'nesteling' (het ter plaatse krijgen van extremisten in bestemmingslanden), financiering en communicatie. Moslimextremisten passen twee strategieën toe om zich te nestelen in de landen waarin zij activiteiten ontplooiën of van waaruit zij opereren. Ten eerste door er mensen te rekruteren. Ten tweede door toegang tot en verblijf in deze landen te regelen. Het gebeurt ook dat beide strategieën worden gecombineerd. Hiervan is sprake als rekruteurs of potentiële rekruten proberen naar het buitenland te reizen en aldaar te verblijven. Bij rekrutering voor de gewelddadige jihad spelen sympathisanten een doorslaggevende rol. Zij zijn bij uitstek vatbaar om zich in toenemende mate te focussen op de gewelddadige jihad en zich steeds verder af te sluiten voor andersdenkenden. Radicale imams en sjeïks die de gewelddadige jihad aanmoedigen dragen aan dit proces bij.

Voor het regelen van toegang tot en verblijf in andere landen kunnen extremisten maar in beperkte mate terugvallen op sympathisanten. Zij kunnen wel helpen met het schuil houden van illegalingen en documentvervalsing, maar nauwelijks met het bemachtigen van verblijfsvergunningen. Actieve medewerking van corrupte autoriteiten is in de praktijk moeilijk te realiseren en te verbergen. Dit betekent dat extremisten voor het bemachtigen van verblijfsvergunningen noodgedwongen zijn aangewezen op het misleiden van officiële instanties.

Terroristische moslimnetwerken hebben geld nodig om in het eigen levensonderhoud te voorzien en voor de uitvoering van hun activiteiten. Dit vergaren zij op twee manieren. Zij zoeken sponsors of genereren zelf middelen. Moslimextremisten kunnen voor financiering terugvallen op sponsors die sympathiseren met de gewelddadige jihad. Daarnaast maken zij gebruik van derde partijen die er gewoontes op nahouden waarmee de extremisten bekend en vertrouwd zijn, zonder dat zij zijn aangewezen op hun steun. Dit betreft misbruik van *zakat*, één van de vijf zuilen van de islam die verplicht om een deel van de eigen welvaart af te dragen aan minderbedeelden, immigranten die gebruik maken van 'ondergronds bankieren' en 'money-transfer' bedrijven. Zij kunnen extremisten dus van dienst zijn zonder zich daarvan op enigerlei wijze bewust te zijn.

Wanneer moslimextremisten zelf inkomsten genereren, spelen sympathisanten geen rol van betekenis. Sommige cellen houden zich zelfs uitsluitend bezig met het verwerven van financiële middelen voor de strijd. Het geld wordt gegeneerd door zowel legale als criminele activiteiten. De criminele activiteiten zoals drugshandel, mensensmokkel, (credit card) fraude, oplichting, handel in valse merkkleiding en diefstal stellen extremisten tevens in staat om op een andere manier slachtoffers te maken onder de vijand dan door geweld te gebruiken.

Voor communicatie maken moslimextremisten gebruik van alle denkbare middelen: koeriers, post, vaste, mobiele en satelliettelefoons, kortegolf zenders, e-mail, chatboxen en websites. Vaak houden ze hierbij de sociale omgeving angstvallig buiten de deur, om hun plannen in het geheim te kunnen maken. Ze sluiten zich af van de buitenwereld door bijvoorbeeld face-to-face ontmoetingen te arrangeren, versleutelde boodschappen te versturen, via internet te bellen, of te bellen met de inmiddels afgeschafte 'easy-room' telefoonkaarten die anoniem konden worden gekocht en bijgevuld en waarmee vanuit de hele wereld kon worden gebeld. Toch speelt de sociale omgeving soms wel een rol bij de communicatie. Dit is het geval wanneer terroristen zich onopvallend proberen te mengen onder een groter publiek. Hierbij is het vaak niet van belang of dit publiek al dan niet sympathiseert met de jihad. Militante moslims gebruiken hun sociale omgeving om onopvallend op te gaan in een groter publiek. Ze begeven zich in openbare gelegenheden als bibliotheken, cybercafés, beluizen en de islamitische 'on-line community'. De populariteit van de laatste twee locaties maakt duidelijk dat ze zich bij voorkeur mengen in een groter publiek dat wordt gedomineerd door migranten of moslims. Net zoals we bij de financiering hebben gezien is het voor moslimextremisten weliswaar handig als het publiek waaronder zij zich begeven gebruik maakt van gewoontes waarmee zij bekend en vertrouwd zijn, maar doet het er niet toe of ze al dan niet sympathiseren met hun ideeën over de jihad.

De bevindingen uit dit onderzoek nuanceren het beeld over de rol van sympathisanten in verband met de gewelddadige jihad. Gebleken is dat sympathisanten bij sommige voorbereidende activiteiten wel een cruciale rol spelen, maar bij andere niet. Voor het regelen van buitenlandse reizen, het genereren van inkomsten en communicatie zijn moslimextremisten minder op sympathisanten aangewezen dan voor rekrutering en sponsoring. De beleidsmatige implicatie van deze conclusie is dat terugloop van steun voor de gewelddadige jihad niet automatisch leidt tot minder terrorisme.

Mascini, P. en M. Verhoeven, *Literatuurstudie naar de facilitering van de gewelddadige jihad*, WODC Cahier 2005-3, Den Haag: Ministerie van Justitie, 2005 (ook te downloaden via de WODC-website: http://www.wodc.nl/Onderzoeken/Onderzoek_385.asp; tevens is over dit onderzoek een artikel verschenen in *Justitiële Verkenningen*: http://www.wodc.nl/Onderzoeken/radicalisering_en_jihad_JV_0502.asp).

Diamanten die voor eeuwig verdwijnen...

Dr. Dina Segel (Vrije Universiteit)

Spectaculaire overvallen op waardetransporten, gedurfd inbraken en de verdwijning van kostbare edelstenen uit musea en tentoonstellingen hebben het onderwerp van de diamant weer op de criminologische agenda gezet. Diamanten betekenen rijkdom, niet alleen voor bonafide diamanthandelaren, maar ook voor de criminelen die deze 'onschuldige stenen' stelen, smokkelen, ruilen voor wapens en drugs, en gebruiken voor witwasoperaties en andere illegale handelingen. In en rondom de diamantindustrie zijn er veel mogelijkheden voor criminele groepen om hun slag te slaan, variërend van diefstallen uit diamantmijnen in Afrika tot overvallen op juwelierswinkeltjes in grote en kleine steden in Europa en de Verenigde Staten.

Hoe steelt men een diamant?

In de afgelopen paar jaar hebben zich in Europa enkele spectaculaire inbraken voorgedaan. Op 16 februari 2003 werden uit het Antwerpse Diamond Center diamanten met een geschatte waarde van \$118 miljoen gestolen. In het Grunberger gebouw werden 123 kluisjes leeggehaald. De diamantwereld was verbijsterd dat dit kon gebeuren. Het blijft een raadsel hoe de dieven een van de best beveiligde kluisen ter wereld binnen wisten te komen. Volgens de politie kon dat alleen met hulp van binnen de gemeenschap van diamantairs. De belangrijkste aanwijzing hiervoor is dat de inbrekers erin slaagden het alarmsysteem te omzeilen en de kluis binnen konden gaan zonder de deur te forceren. De dieven moesten de nodige pasjes en sleutels hebben gehad. Het werd duidelijk dat ze precies wisten waar de camera's stonden en waar de opnames verzameld werden: de relevante videotapes werden meegenomen en vervangen door de opnames van een dag eerder. De modernste alarmsystemen, dag en nacht bewakers bij iedere ingang en camera's in de kluis bleken niet voldoende om deze roof te voorkomen.

Luttele maanden later, op zondagochtend 30 november, sloeg de misdaad opnieuw toe in de diamanthoofdstad van de wereld, dit keer in het Antwerpse Diamanten Museum, tijdens de tentoonstelling 'Art Deco - diamond jewels 1920-1939 - Glamorous gems for the woman of the world'. De dieven kwamen binnen als gewone bezoekers, omzielden het alarmsysteem, sloegen met voorhamers twee vitrines stuk en verdwenen met enkele klassieke juwelen en een groot aantal kleine, makkelijk te verkopen diamanten.

In september 2004 drong een criminele organisatie genaamd de Pink Panthers de Antique Dealers Biennale in de Carrousel du Louvre binnen, waar ze een witte 47-karaats diamant ter waarde van \$7,4 miljoen en een blauwe diamant ter waarde van \$6,8 miljoen buit maakten. Onder de neus van vier verkoopsters en twee bewakers van de Zwitserse firma Chopard werd een vitrine opengebroken. Op het moment van de diefstal werd het personeel afgeleid door een grote groep 'geïnteresseerde' Oost-Europeanen die allerlei vragen stelden, met als gevolg dat niemand heeft kunnen vaststellen wat er precies is gebeurd.

Op maandagochtend 3 december 2002 bleken er diamanten en juwelen verdwenen te zijn van de tentoonstelling 'Diamonds - From Raw Stones to Jewelry' in het Museon in Den Haag. De dieven kwamen 's nachts door een raam binnen en vernielden de vitrines. Onder de gestolen voorwerpen bevonden zich vele ruwe en geslepen diamanten, juwelen en verschillende historische stukken uit koninklijke collecties. De belangrijkste juwelen kwamen uit het Palacio Nacional da Ajuda, het Portugese nationale museum in Lissabon. Speciaal voor deze tentoonstelling had het Museon een extra alarmsysteem geïnstalleerd, inclusief bewakingscamera's en bewegingsmelders. Beide systemen waren actief op het moment van de roof.

Overvallen op vliegvelden

Diamanten zijn niet veilig in de productielanden, niet in de mijnen of binnen de muren van respectabele, strengbewaakte musea, en evenmin wanneer ze onderweg zijn. Professionele overvallen vinden op uiteenlopende nationale en internationale vliegvelden plaats. In de zomer van 2001 besloten twaalf Europese vliegtuigmaatschappijen, na een serie overvallen op de Brusselse internationale luchthaven, om niet langer diamanten en geld via dit vliegveld te vervoeren. Zo werd in 2000 een stilstaand vliegtuig van Sabena overvallen door gemaskerde en gewapende criminelen die er met een enorm bedrag aan juwelen en geld vandoor gingen. Nog geen jaar later roofde een groep overvallers \$160 miljoen aan diamanten en andere waardevolle zaken uit een vrachtvliegtuig van Lufthansa. Grondpersoneel was op dat moment juist doende om dozen met diamanten ter waarde van 6,5 miljoen euro over te laden naar een vlucht van Brussel naar Frankfurt (*Jewelers Circular Keystone*, July 9, 2001; *Daily Times*, June 15, 2002). Vanaf 2001 deed zich een aantal gewapende overvallen voor op het vliegveld van Johannesburg. Op 27 december van dat jaar maakte een bende van minstens tien man zich meester van diamanten, geld en juwelen uit een vrachtvliegtuig van de KLM. In de zomer en herfst van 2004 vond er opnieuw een serie overvallen op dit vliegveld plaats, bijna zonder uitzondering even na de landing of vlak voor de start, dat wil zeggen tijdens het in- of uitladen. In alle gevallen werd het transport bewaakt.

De meest recente - en zonder meer sensationele - diamantroof vond op 25 februari 2005 plaats op Schiphol. Volgens de luchthavenpolitie werd de overval, in het bijzijn van vele getuigen, uitgevoerd op de plaats waar een grote hoeveelheid waardevolle goederen op een vliegtuig met bestemming Antwerpen zou worden geladen. De overvallers waren verkleed als werknemers en drongen zonder problemen in een personenauto door tot het zwaarbewaakte vrachtplatform. Daar wachtten ze op het KLM transportbusje, dwongen de twee bewakers op de grond te gaan liggen en reden vervolgens met het gekaapte busje het terrein af. Op Schiphol moet iedereen die toegang wenst tot het betreffende terrein, een speciale pas tonen die elektronisch gescand wordt. De kentekens van alle voertuigen worden geregistreerd en de slagboom gaat pas omhoog nadat de lading van een vrachtwagen is geïnspecteerd dan wel de inhoud van een kofferbak is onderzocht. Vertrekkende voertuigen worden opnieuw gecontroleerd. Experts schatten de opbrengst van de roof op 75 miljoen euro.

In alle bovenstaande gevallen dient zich ten eerste de vraag aan of de dieven hulp van binnen-uit hebben gekregen en ten tweede of ze wellicht een dermate hoog niveau van professionaliteit en raffinement bereikt hebben, dat ze zowel de moderne techniek als de politie de baas zijn. Het lijkt erop dat de traditionele vertrouwensrelaties binnen de gesloten en zwijzame gemeenschap van diamantairs niet langer voldoen om de diamantwereld tegen de misdaad te beschermen, zelfs niet met de inzet van allerlei vormen van bewaking, camera's, politieposten en barrières bij de ingangen van het diamantdistrict.

Waar is de buit?

Waar en hoe kunnen dieven hun gestolen diamanten verkopen, met name grote en beroemde stukken die in de diamantwereld bekend zijn en vaak geregistreerd staan? In theorie hebben ze de volgende mogelijkheden. Ten eerste kunnen ze de grote stenen splitsen in een aantal kleinere, die vervolgens via allerlei handelaren voor aanmerkelijk lagere prijzen op de markt kunnen worden aangeboden. Ten tweede kunnen ze proberen de diamanten vóór van de plaats van de misdaad op illegale markten aan te bieden, buiten het zicht van bonafide handelaren en makelaars. Ten derde kunnen ze de stenen verstopten, wachten tot de diefstal vergeten is en pas na vele jaren een poging doen hun buit op de legale markt of elders te verkopen. Ten vierde kunnen ze de diamanten anoniem via het internet te koop aanbieden. Ten vijfde kunnen ze deze binnen het criminele circuit ruilen voor andere goederen zoals drugs en wapens. Ten zesde kunnen ze de mooiste stukken zelf houden en gebruiken als persoonlijk statussymbool.

Al deze methoden hebben hun voor- en nadelen. Het splitsen van grote stenen is niet alleen jammer voor de diamanten en hun verzamelaars (meestal musea of particuliere kunstverzamelaars), maar ook voor de dieven zelf. Het lijkt logischer om makkelijk te verkopen diamanten uit winkels te stelen dan beroemde stukken te roven die in archieven en registers vermeld staan, maar bij dit soort misdrijven spelen ook andere dan economische motieven een rol, zoals avontuur, risico, adrenaline, 'het systeem verslaan', et cetera.

Het overbrengen van gestolen diamanten van West-Europa naar Azië, Afrika of het Verre Oosten brengt risico's met zich mee in een tijd van globalisering, snelle verspreiding van informatie en toegenomen internationale samenwerking op het terrein van politie en justitie. Het smokkelen van gestolen diamanten is vooral zinvol wanneer de afzet gegarandeerd is, of wanneer de opdracht voor de diefstal uit die landen zelf afkomstig was.

Net als gestolen kunst kunnen diamanten lange tijd uit het zicht verdwijnen, desnoods honderd jaar, en dan eventueel als gefrjfd stukken officieel ter verkoop worden aangeboden.

De vierde mogelijkheid, het verkopen van diamanten via een website, is geenszins zonder risico. In de jaren tachtig was dit misschien een optie, maar sinds het toezicht is verbeterd en er meer aandacht bestaat voor internetmisdada, bieden alleen naïeve criminelen gestolen diamanten via reguliere websites aan.

Het ruilen van gestolen diamanten tegen drugs of wapens leidt slechts tot een verschuiving van het probleem binnen de criminele netwerken, omdat ook deze handelaren een veilige manier moeten zien te vinden om de gestolen waar te gelde te maken.

Tenslotte kunnen gestolen diamanten binnen het criminele circuit bewaard en getoond worden om de status en positie van de topcriminelen en hun familie te onderstrepen. In dergelijke gevallen komen de stukken alleen boven water wanneer de organisatie om welke reden dan ook ontmanteld wordt en de stenen bijvoorbeeld worden aangetroffen in een luxe villa, tussen de andere sieraden van de echtgenote, vriendin of mätresse van de baas.

De belangrijkste vraag is natuurlijk of de gestolen diamanten ooit weer ergens zullen opduiken. In het geval van de diefstal bij de firma Gassan in Amsterdam, waar een jonge medewerker met een magnetronverpakking vol uiterst waardevolle diamanten het pand uitliep, hadden de rechtmatige eigenaren van de stenen geluk: de dader werd gepakt en vertelde vrijwillig waar hij de buit had verstopt. Zo fortuinlijk zijn de grote musea en bedrijven doorgaans niet. Criminelen kunnen, net als sommige vrouwen, heel moeilijk van mooie dingen afblijven en wat ze eenmaal te pakken hebben, staan ze niet graag weer af. Waarschijnlijk moet het antwoord dus luiden dat we de gestolen diamanten voorlopig niet meer terugzien, misschien wel nooit.

Discussie

Georganiseerde criminaliteit, een kwestie van logistiek

PhD C.R.A. van der Schoot (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Wie georganiseerde of anderszins complexe vormen van criminaliteit wil bestrijden, dient zich te verdiepen in hun logistiek (vgl. Sieber en Bögel 1993). Dat gebeurt nog te weinig. Het onderwerp komt weliswaar in tal van studies naar de aard van dergelijke criminaliteit meer of minder expliciet aan de orde, bijvoorbeeld in die zin dat aandacht wordt besteed aan vervoer

en opslag van enigerlei contrabande, maar van een systematische bestudering ervan vanuit logistieke invalshoek is nog niet of nauwelijks sprake. Onderstaande beschouwingen kunnen worden opgevat als een pleidooi voor de toepassing van een logistieke benadering in onderzoek en analyse met betrekking tot het reilen en zeilen van de georganiseerde criminaliteit, met name voor zover die worden verricht ten behoeve van het dienaangaande te voeren beleid - of dat nu gebeurt door politie onderzoekers of analisten, dan wel door medewerkers van universitaire, departementale of commerciële onderzoeksinstituten.

Waar doelen we op, als we spreken van 'logistiek'? In het *On-line woordenboek* van Van Dale wordt logistiek omschreven als "alle voorbereiding en handelingen die nodig zijn om een organisatie, troepen zo goed mogelijk uit te rusten en te bevoorraden". Net zo goed als bij legale bedrijvigheid is uitrusting of bevoorrading aan de orde bij illegale bedrijvigheid of georganiseerde criminaliteit. In het verlengde van de noodzaak tot dergelijke uitrusting of bevoorrading kunnen zich mogelijkheden voordoen om de criminaliteit in kwestie te bestrijden, door middel van opsporing en vervolging, maar vooral ook langs preventieve weg c.q. in de vorm van 'tegenhouden'. Wie de logistiek van een illegale bedrijvigheid kent, kan zich immers een beeld vormen van de zwakke plekken in de processen die daarbinnen kunnen worden onderscheiden en van de samenwerking en de samenwerkingsverbanden of netwerken waarin zulke bedrijvigheid gestalte krijgt. Een logistieke benadering van verschijnselen van georganiseerde criminaliteit behelst dat men in de eerste plaats nagaat wat voor soort activiteiten er allemaal bij de misdaad in kwestie om de hoek komen kijken, vervolgens wat er nodig is om die activiteiten te verrichten en ten slotte hoe in die benodigdheden wordt voorzien.

Voor wat betreft de activiteiten waarin illegale productie of handel kan worden uiteengelegd, kan desgewenst een onderscheid worden gemaakt tussen wat men zou kunnen aanduiden als 'kernactiviteiten' en bijkomende of ondersteunende activiteiten (cf. Moerland en Boerman 1999: 204). Bij dat laatste valt te denken aan algemene besognes in de sfeer van afscherming, onderlinge communicatie en betalingen, bij kernactiviteiten aan zaken als de verwerving van grondstoffen, productiemiddelen of handelswaar, de productie van handelswaar en het dumpen van rest- en afvalstoffen, en de afzet van, bij anderen verworven of zelf geproduceerde, handelswaar. Zo pleegt het bedienen van een illegale markt gepaard te gaan met opslag en vervoer, door sommigen beschouwd als logistieke thema's bij uitstek. Opslag en vervoer kunnen op hun beurt weer nopen tot specifieke afschermingsactiviteiten en het verrichten van betalingshandelingen, zoals het vinden van leveranciers en het werven van afnemers de noodzaak van een bepaalde communicatie met zich brengt.

Is eenmaal in kaart gebracht wat voor activiteiten de illegale bedrijvigheid zoal behelst, dan dient zich de vraag aan naar hetgeen voor de uitvoering van de respectieve activiteiten benodigd is. Te denken valt daarbij aan menskracht, materiaal en materieel, ruimtelijke voorzieningen, kennis van zaken en aan documenten of papieren. Om in genoemde logistieke 'elementen' te kunnen voorzien, zal veelal een beroep moeten worden gedaan op algemene hulpbronnen als financiële middelen, connecties, contacten en invloed.

Dit brengt ons dan meteen bij de derde vraag, die naar de herkomst van bedoelde elementen. Waar haalt men de mensen vandaan die nodig zijn om de verschillende taken of activiteiten te verrichten? Waar en hoe 'organiseert' men de benodigde spullen? Hoe komt men aan geschikte ruimtelijke voorzieningen? Hoe weet men eigenlijk wat er voor die uiteenlopende activiteiten komt kijken of waar men leveranciers of klanten kan vinden? Hoe komt men aan de papieren of documenten die bepaalde activiteiten mogelijk maken of van legitimiteit (lijken te) voorzien? In zijn algemeenheid spelen hier uiterst belangrijke kwesties, zoals recentelijk zijn opgevoerd in het eerste Nationaal Dreigingsbeeld inzake de zware of georganiseerde criminaliteit en, eerder al, in onder meer de rapportages van de WODC-monitor georganiseerde criminaliteit en de rapporten die de onderzoeksgroep-Fijnaut heeft opgesteld ten behoeve van de Commissie-Van Traa. Kwesties bijvoorbeeld van een mogelijke verwevenheid van onder- en bovenwereld en de rol van bepaalde beroeps groepen. Slaagt men erin in eigen criminele kring in de benodigde logistieke elementen te voorzien? In of via andere criminele kringen? Bij personen, bedrijven of instellingen die niet tot enig crimineel samenwerkingsverband kunnen worden gerekend?

Met het beantwoorden van deze vragen kan inzicht worden verworven waarmee de aanpak van georganiseerde criminaliteit ten zeerste is gebaat. Hieronder staan enkele voorbeelden van maatregelen die voortvloeien uit een logistieke benadering. Sommige hiervan zijn bestaande maatregelen, andere zijn voorstellen voor mogelijke toekomstige interventies of te ontwikkelen beleid.

XTC is één van de weinige drugs die vooral in Nederland worden geproduceerd. Andere drugs worden voornamelijk ingevoerd als product dat gereed is voor gebruik, zoals cocaïne vanuit Zuid Amerika en hasj vanuit Noord-Afrika. Om de productie van XTC te kunnen verwezenlijken, moeten echter eerst bepaalde grondstoffen worden verworven, die vervolgens via een

specifiek procédé kunnen worden omgevormd tot XTC. Het verwerven van deze grondstoffen is een kernactiviteit in het logistieke proces van de productie van XTC. Een deel van de aan te voeren grondstoffen wordt gevormd door chemicaliën die als legaal product bij legale bedrijven kunnen worden besteld, zoals aceton en zoutzuur. In dit geval gaat het dan ook om misbruik van legale chemicaliën om een illegaal product op de markt te brengen. Dit inzicht heeft geleid tot de totstandkoming van de Wet Voorkoming Misbruik Chemicaliën (WVMC). Nu moet er vooral op worden toegezien dat handelaren in deze grondstoffen zich bewust worden van de gevaren van mogelijk misbruik en dat deze wet wordt nageleefd. Voor de productie van XTC is daarnaast de grondstof PMK nodig. Deze grondstof mag wereldwijd vrijwel nergens legaal worden geproduceerd en ook het gebruik ervan is vrijwel overal verboden. China vormt hierop echter een uitzondering en het is dan ook niet verwonderlijk dat de aanvoer van PMK voor een belangrijk deel daarvandaan lijkt te komen. Het gebrek aan communicatie en informatieuitwisseling met de Chinese autoriteiten biedt samenwerkingsverbanden de gelegenheid deze grondstof te importeren zonder veel risico te lopen. Om deze aanvoer te bemoeilijken zou dan ook allereerst de samenwerking en informatieuitwisseling met China moeten worden verbeterd.

De productie van en handel in XTC kennen echter nog een aantal andere zwakke plekken, plekken die aanknopingspunten bieden voor de bestrijding ervan. Omdat PMK geen legale toepassing kent in Nederland, moet de grondstof heimelijk de grens worden overgebracht. De aanvoer van deze grondstof geschiedt voornamelijk over zee, waarbij criminele samenwerkingsverbanden gebruik maken van dekmantelbedrijven die zichzelf hebben opgericht en die dekladingen vervoeren waarin PMK is verstopt. Het belang van dergelijke inzichten is onder andere terug te vinden bij het Douane Informatie Centrum dat risico-analyses uitvoert, op basis waarvan schepen en containers worden gecontroleerd.

Daarnaast komt het voor dat zulke samenwerkingsverbanden legale ondernemingen misbruiken, zonder dat deze het misbruik in de gaten hebben. Zo kunnen die samenwerkingsverbanden gebruik maken van het reguliere containervervoer, waarbij de PMK wordt verstopt in containers van willekeurige legale ondernemingen. Om te achterhalen welke containers geschikt zijn als deklading, moet het crimineel samenwerkingsverband wel inzicht hebben in containerbewegingen (welke containers gaan naar Nederland, eventueel naar West-Europa) en in vrachtbrieven (welke lading is geschikt om PMK in te verstopen). In dergelijke gevallen lijken criminele samenwerkingsverbanden te beschikken over kennis die enkel kan worden verschaft door mensen die werkzaam zijn in de haven of bij het betreffende bedrijf wiens container wordt misbruikt. Aldus komt de integriteitproblematiek binnen bedrijven en economische sectoren in beeld. Zodoende stimuleert de overheid de ontwikkeling van ethische bedrijfscodes die de integriteit moeten waarborgen

Transport speelt in georganiseerde criminaliteit vaak een cruciale rol. Omdat georganiseerde criminaliteit vaak een internationale dimensie heeft, gaat dergelijk transport gepaard met grensoverschrijdingen. Dit geldt zeker voor mensensmokkel, een vorm van criminaliteit die per definitie een transnationaal karakter heeft. Voor het verwezenlijken van het transport wordt de contrabande, in dit geval mensen, veelal heimelijk de grens overgebracht. Dergelijk vervoer kan ook openlijk gebeuren met gebruik van valse papieren. Zo worden bijvoorbeeld mensen met valse identiteitspapieren per vliegtuig naar Nederland vervoerd. Een dergelijke reis is veel comfortabeler voor de 'gesmokkelden' en het levert minder risico op voor de smokkelaars die bij deze wijze van transport buiten beeld blijven. Afgezien van de vervolgvactiteiten in Nederland staat bij dergelijk transport de 'vervalser' centraal. Het vervalsen van identiteitspapieren is een moeilijke en precieze activiteit die een zekere professionaliteit vereist. De 'vervalser' speelt een centrale rol speelt bij de mensensmokkel en het 'uitschakelen' van een dergelijke cruciale persoon, zou een belangrijke belemmering kunnen zijn voor de continuering van deze criminele activiteiten van een samenwerkingsverband. Op basis van dit inzicht lijkt het voor de hand te liggen dat opsporingsactiviteiten worden gericht op dergelijke cruciale personen, waarmee op betrekkelijk eenvoudige wijze criminele activiteiten van eventueel meerdere criminele samenwerkingsverbanden kunnen worden ontregeld.

Een zelfde strategie kan ook worden toegepast bij het aanpakken van het witwassen van crimineel vermogen. Niet zelden is het hele witwasproces gebaseerd op de knowhow van financieel adviseurs. Deze adviseurs kunnen deel uitmaken van het samenwerkingsverband dat op een illegale markt actief is, maar ook is het mogelijk dat dienstverleners uit legale omgeving hun specialistische kennis gebruiken voor illegale doelen. Deze financieel adviseurs kennen de Wet Melding ongebruikelijke transacties (Wet MOT) en weten hoe ze deze kunnen omzeilen. Hoe criminele samenwerkingsverbanden in contact komen met dergelijke dienstverleners is niet duidelijk. Het lijkt erop dat in het criminele circuit bepaalde dienstverleners bekend zijn en dat deze advies verlenen aan respectievelijk zaken regelen voor meerdere criminele samenwerkingsverbanden. Het aanpakken van dergelijke personen zou een legitieme prioriteit binnen het opsporingsbeleid kunnen zijn.

Voor het plegen van criminele activiteiten alsook het witwassen van crimineel vermogen worden vele legale ondernemingen opgericht die legale goederen- en geldstromen fingeren. Het gemak waarmee legale ondernemingen kunnen worden opgericht heeft ertoe geleid dat binnen het Ministerie van Justitie een toezichhoudend orgaan in het leven is geroepen om misbruik van BV's te voorkomen. Daarnaast komt het voor dat crimineel vermogen wordt witgewassen door de aankoop van onroerend goed. Bij het verwerven van onroerend goed speelt de notaris een belangrijke rol als procesbewaker. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de wetgever middels een uitbreiding van de Wet MOT de notaris een toezichhoudende rol heeft gegeven waarbij hij vermoedens van witwassen moet melden.

Behalve voor het witwassen van crimineel vermogen kan de financieel adviseur worden ingeschakeld voor het besteden van (witgewassen) crimineel vermogen. Zo wordt onder andere geïnvesteerd in legale economische sectoren, zoals de horeca. Voor het bedrijven van een horecaonderneming is echter een vergunning nodig. De enige mogelijkheid om hierin te voorzien is het aanvragen van een vergunning bij de betreffende lokale overheid. Hiervoor heeft de wetgever de Wet Bevordering Integriteitsbeoordeling door het Openbaar Bestuur (Wet BIBOB) in het leven geroepen, op basis waarvan een vergunningaanvraag kan worden gescreend op mogelijk misbruik van de vergunning voor criminele doeleinden.

Bovenstaande voorbeelden illustreren een logistieke benadering van min of meer specifieke vormen van zware of georganiseerde criminaliteit. Een bredere toepassing van de logistieke benadering biedt de mogelijkheid om inzichten te verwerven op 'metaniveau', dwars door verschillende soorten illegale bedrijvigheden heen. Zo kan een duidelijk inzicht worden verkregen in de wijzen waarop illegale goederen de grens over worden gebracht, welk inzicht vervolgens kan leiden tot concrete interventies als het verstevigen van grenscontroles, die dit proces bemoeilijken. Ook verwevenheden tussen boven- en onderwereld lenen zich uitstekend voor analyses op metaniveau, en hetzelfde geldt ten aanzien van bijvoorbeeld het gebruik van corruptieve contacten en de rol van informatie- en communicatietechnologie. Verschillende economische sectoren zijn reeds onderwerp geweest van onderzoek naar mogelijke criminele betrokkenheid in de sector dan wel naar het mogelijke onbewust faciliteren van criminele activiteiten. Op basis van eerste inzichten en vermoedens zijn ook al maatregelen genomen, zoals de uitbreiding van de Wet MOT en de totstandkoming van de Wet BIBOB, om dergelijke betrokkenheid en onbewuste dienstverlening te voorkomen. Het is echter nog niet duidelijk wat deze maatregelen voor effect sorteren. Wel is duidelijk dat criminele samenwerkingsverbanden hun logistieke proces aanpassen om dergelijke nieuwe maatregelen te omzeilen. De logistieke benadering van georganiseerde criminaliteit zou dan ook structureel moeten plaatsvinden, om voortdurend nieuwe zwakke plekken in de handel en wandel van criminele samenwerkingsverbanden bloot te leggen.

Literatuur

Bunt, H.G. van de en C.R.A. van der Schoot (2003). *Prevention of organised crime; A situational approach*. Den Haag: WODC.

Moerland, H. en F. Boerman (1999). *Georganiseerde criminaliteit en de betrokkenheid van bedrijven*. Deventer/Antwerpen: Gouda Quint/Kluwer Rechtswetenschappen.

Sieber, U. en M. Bögel (1993). *Logistik der Organisierten Kriminalität; Wirtschaftswissenschaftlicher Forschungsansatz und Pilotstudie zur internationalen Kfz-Verschlebung, zur Ausbeutung von Prostitution, zum Menschenhandel und zum illegalen Glücksspiel*. Wiesbaden: BKA, Forschungsreihe.

Vrije Universiteit Amsterdam, Politie Amsterdam-Amstelland (2003). *De zwakste schakel; criminaliteitsbeeldanalyse Nederlandse Netwerken: Logistieke processen van georganiseerde criminaliteit*. Amsterdam: Dienst Centrale Recherche.

Kanttekeningen bij de relatie tussen asiel en mensensmokkel

Mr. Joris van Wijk (Vrije Universiteit)

Recentelijk heeft de Dienst Nationale Recherche Informatie (DNRI) het rapport *Mensensmokkel in beeld 2002-2003* (maart 2005) aan het Landelijk Parket aangeboden. De makers van het rapport stelden zich tot doel een zo omvattend mogelijk beeld te schetsen van de aard en omvang van mensensmokkel in relatie tot Nederland in 2002 en 2003. Eén van de belangrijkste conclusies van het rapport is dat de omvang van mensensmokkel in relatie tot Nederland in 2002 en 2003 is afgenomen, omdat het aantal asielaanvragen in die periode sterk is teruggelopen (p.VII). Volgens het rapport heeft de IND op basis van verklaringen van asielzoekers indicaties waaruit blijkt dat een kleine tachtig procent van de asielzoekers op een of andere manier hulp van derden heeft gekregen bij de reis naar Nederland, een reissom heeft betaald en illegaal Nederland is binnengereisd (p.8).

In de media vatte officier van justitie Van Tooren dit kortweg samen door te stellen dat "80 % van de asielzoekers met hulp van mensensmokkelaars Nederland binnen komt" (*Trouw*, 17 maart 2005).

Naar aanleiding van mijn bevindingen in het kader van een promotieonderzoek naar Angolese asielmigratie, zou ik hier enige kanttekeningen bij willen plaatsen. Zo is het de vraag of asielzoekers wel werkelijk zo vaak worden gesmokkeld als in het rapport wordt verondersteld. Bij het analyseren van informatie die asielzoekers bij de IND hebben gegeven, moet er rekening mee worden gehouden dat zij in het kader van hun asielaanvraag er belang bij kunnen hebben hun reisverhaal aan te passen. Volgens artikel 6 van het Verdrag van Dublin is de verdragsstaat waar een asielzoeker als eerste binnen komt, verplicht de asielaanvraag te behandelen. Andere verdragsstaten waar de asielzoeker asiel aanvraagt, kunnen de asielzoeker overdragen aan dat eerste land van binnenkomst. Soms proberen asielzoekers, bijvoorbeeld omdat zij verwachten een grotere kans te hebben om in een andere verdragsstaat een verblijfsvergunning te verkrijgen, deze zogenaamde 'Dublinclaim' te omzeilen. Het is dan voor een asielzoeker voordelig het verhaal over de reisroute aan te passen door te vertellen dat hij zelf geen idee heeft via welk land hij Europa is binnengekomen. Angolese asielzoekers met wie ik in het kader van mijn onderzoek gesprekken heb gevoerd, geven bijvoorbeeld aan dat zij tijdens het gehoor bij de IND hebben verklaard dat zij door iemand zijn begeleid bij hun binnenkomst in Europa, terwijl zij in werkelijkheid zelfstandig met het vliegtuig via een ander Europees land binnen zijn gereisd. Door bij de IND te vertellen dat zij tijdens de reis afhankelijk waren van de smokkelaar kunnen zij een plausibele verklaring geven waarom zij niet weten in welk land ze de grens gepasseerd zijn. De verklaringen van de Angolese respondenten worden in zekere mate ondersteund door gegevens uit het rapport van de DNRI waaruit blijkt dat er opmerkelijk weinig Angolese gesmokkelden daadwerkelijk zijn aangetroffen. Hoewel Angola de tweede plaats inneemt van nationaliteiten die asiel hebben aangevraagd in de periode 2002-2003 (p.11), zijn personen van de Angolese nationaliteit tijdens dezelfde periode niet terug te vinden in de top tien van aangetroffen gesmokkelden (p.36). Ook in de top tien van verdachten van mensensmokkel bevinden zich overigens geen Angolezen (p.28/29).

Dat Angolezen dikwijls zelfstandig naar Europa reizen en er in Nederland nauwelijks Angolese gesmokkelden en smokkelaars worden aangetroffen, impliceert overigens niet dat er überhaupt geen vormen van mensensmokkel plaatsvinden in relatie tot Angolese asielzoekers. Mijn Angolese respondenten vertellen bijvoorbeeld dat er in verband met hun reizen naar Europa wel degelijk valse paspoorten worden ge- en verkocht en dat door middel van corruptie Schengen-visa worden verkregen. In vrijwel alle gevallen gebeurt dit echter niet in Europa, maar in Angola. Er zijn sterke aanwijzingen dat op verschillende niveaus binnen de Angolese overheid ambtenaren actief zijn geweest bij het tegen betaling verschaffen en regelen van reisdocumenten. Het is moeilijk om aan te geven in hoeverre hier sprake is van georganiseerde criminaliteit. Corruptie, patronage en clientelisme zijn zodanig in de Angolese samenleving ingebed dat het de vraag is of het wel zin heeft om aan Europese definities van georganiseerde criminaliteit te toetsen. Angolezen moeten zoals zoveel Afrikanen vrijwel alle officiële documenten door middel van 'wheeling and dealing' bemachtigen en zelfs wanneer een potentiële migrant aan alle voorwaarden voldoet om legaal te reizen, dient er vaak nog onderhands met geld geschoven te worden.

Omdat de meerderheid van de smokkelhandelingen dus in Angola zelf plaatsvindt, zal met de daling van het aantal Angolese asielzoekers in Nederland nauwelijks een daling van de hieraan gerelateerde mensensmokkel in Nederland te zien zijn. Het valt zelfs te verwachten dat door het strengere asielbeleid aan Angolezen gerelateerde mensensmokkel in Nederland zal toenemen. Ervaring leert dat lang niet alle uitgeprocedeerde asielzoekers vrijwillig terugkeren naar het land van herkomst. Uitgeprocedeerde - dus illegale - Angolezen die in Nederland wensen te blijven zullen illegaal ergens proberen te wonen. Verhuurders zijn in dat geval "uit winstbejag behulpzaam bij het verschaffen van verblijf", wat onder de definiëring van mensensmokkel van artikel 197a van het Wetboek van Strafrecht valt. Ook is een beweging waar te nemen dat uitgeprocedeerde Angolezen hun geluk beproeven in voornamelijk Engeland en de Scandinavische landen, waardoor er - zoals overigens ook in het rapport van de DNRI wordt geconstateerd - meer "uitsmokkel" plaatsvindt. Uiteraard kan de Angolese case-study in dit verband slechts als een voorbeeld fungeren en kan op basis hiervan niet worden gesteld dat de conclusie die in het DNRI rapport wordt getrokken niet klopt. Wel kan op basis hiervan de kanttekening gemaakt worden dat de conclusie te algemeen gesteld is en dat voorzichtigheid dient te worden betracht bij het veronderstellen van een direct verband tussen een daling van het aantal asielaanvragen in Nederland en de omvang van mensensmokkel in relatie tot Nederland.

Literatuur

Dienst Nationale Recherche Informatie, *Mensensmokkel in beeld 2002-2003*, Zoetermeer, maart 2005, te verkrijgen via: www.om.nl/lp/documents/msib.pdf

Zoomer, O., S. Nieuwkamp, and R. Johannink. *Economische belangen: barrières voor preventie en bestrijding van (georganiseerde) criminaliteit?* Dordrecht: Stichting SMVP Producties, 2004.

In welke mate wordt georganiseerde misdaad onbedoeld gefaciliteerd doordat economische belangen prevaleren boven veiligheidsbelangen? Dit rapport bevat een inventarisatie van bestaand onderzoek en praktijkervaringen van overheid, bedrijfssectoren, en andere actoren/functionies, gevolgd door een overzicht van oorzaken en maatregelen. Ook wordt aangegeven welke barrières er bestaan voor de preventie en bestrijding van (georganiseerde) criminaliteit.

Fijnaut, C., L. Paoli, *Organised Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Dordrecht: Springer, 2004.

Deze bundel bevat een indrukwekkend overzicht van de aard en omvang van georganiseerde criminaliteit in verschillende Europese landen alsmede enkele landen die grenzen aan de Europese Unie: Italië, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Tsjechië, Polen, Zwitserland, Albanië, de voormalige Sovjet Unie en Turkije. Naast een beschrijving van het fenomeen is er per land een hoofdstuk opgenomen waarin het beleid ter bestrijding van georganiseerde criminaliteit wordt uiteengezet. Tevens wordt in een apart deel voor een selectie van landen ingegaan op de geschiedenis van het fenomeen.

Gruter, P. en D. van de Mheen, *Cocaïnehandel in Nederland. Impressies van deelnemers aan drugs-distributienetwerken*, 2005. IVO-reeks 34. Rotterdam: IVO. (volledige PDF-tekst op www.wodc.nl)

Verslag van een onderzoek waarin een beeld wordt geschetst van cocaïne distributieketens in Nederland op basis van tientallen interviews met cocaïnehandelaren. Aan bod komen onder meer de achtergronden van de deelnemers, de structuur en werkwijze op de verschillende niveaus van cocaïnehandel. De opgetekende verhalen doen vermoeden dat de lokale Nederlandse cocaïnemarkt bijna louter wordt bevoorradt door de kleinschalige invoer via de luchthaven Schiphol. Het aantal stappen dat daarbij wordt genomen tussen moment van import en verkoop aan de consument blijkt daarbij verassend klein.

Levi, M., P.C. Van Duyn, *Drugs and Money. Managing the drug trade and crime money in Europe*, Routledge, 2005.

Dit boek bevat een kritische analyse van de reacties van overheden op drugs(handel) en het geld dat daarmee wordt verdiend ('the policy of fear'). Vragen die aan de orde komen zijn onder meer: hoe functioneren drugsmarkten?; hoe reageren overheden daarop?; hoeveel geld wordt er verdiend met drugshandel en witwassen?; hoe vindt witwassen plaats?; en hoe reageren overheden daarop?

Dienst Nationale Recherche Informatie, *Mensensmokkel in beeld 2002-2003*, KLPD-DNRI: Zoetermeer, 2005. (ook te downloaden: www.om.nl/lp/documents/msib.pdf)

Dit rapport geeft een overzicht van omvang en vormen van mensensmokkel in relatie tot Nederland. Daarnaast wordt ingegaan op profielen van daders en gesmokkelden, criminaliteitsrelevante factoren, ontwikkelingen en prognoses, en de gevolgen van de uitbreiding van de Europese Unie. Tenslotte wordt ook aandacht besteed aan de relatie tussen mensensmokkel en terrorisme.

COLOFON

Redactie: dr. E.R. Kleemans en dr. R. Staring

CIROC

Vrije Universiteit Amsterdam

Kamer 5A-42,

De Boelelaan 1105, 1081 HV Amsterdam

email: ciroc@rechten.vu.nl

Tel: +31 (0) 20 444 6231

<http://www.ciroc.nl>